

Contra l'autopista elèctrica

Més de dues-centes persones es manifestaren a la carretera d'Areny informant als conductors dels perills del Projecte de Línia d'Alta Tensió.

Entrevista a Juan José Vázquez

El viceconseller de Cultura aragonès explica com es va gestar la Llei de Llengües i les perspectives més immediates.

Sant Antoni a Saidí

Les carrosses animaren la romeria en un any en el qual s'inaugurà la restauració de l'ermita.

LA FRANJA

DE FRANJA

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

2,30 €

Any 11 • núm. 93 • La Franja, febrer de 2010

Sant Salvador, enllumenat

RUBÉN MORELL

L'ermita de Sant Salvador de Torrent amb la nova il·luminació

EDITA:

C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 15 21
 Associació Cultural del Matarranya
 Consells Locals de la Franja
 Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
 Centre d'Estudis Ribagorçans (CeRib)

DIRECTOR:

Mário Sasot
 msasote@yahoo.es

GESTIÓ I ADMINISTRACIÓ:
 Cèlia Badet

CAP DE REDACCIÓ I
 MAQUETACIÓ GRÀFICA:
 Isabel Calaf • T. 661 470 457
 tempsdefranja@telefonica.net

COORDINACIÓ BAIX CINCA:
 Rosa Arqué

CONSELL DE REDACCIÓ:
 Antoni Bengochea, José Miguel
 Gràcia, Artur Quintana, Lluís
 Rajadell i Carles Sancho (el
 Matarranya), Susanna Barquín,
 Marta Canales, Jaume Casas, Pep
 Labat i Carme Tarragó (el Baix
 Cinca), Carles Barrull, Glòria
 Francino i Josefina Motis (la Llitera
 i la Ribagorça).
 Carme Messeguer (PPCC).

FOTOGRAFIA:

Pep Labat, Sidrid Schmidt Von der
 Twer i Ricard Solana

OPINIÓ:

Susanna Barquín, Esteve Betrià,
 Tomàs Bosque, Josep A. Carrégalo,
 Miquel Estaña, Quim Gibert, Merxe
 Llop, Marc Martí, Juli Micolau,
 Joaquim Montclús, Francesc Ricart,
 Carles Sancho, Ramon Sistac,
 Natxo Sorolla, Carles Terès i
 Joaquim Torrent.

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:
 978 85 15 21

PRODUCCIÓ GRÀFICA:
 Terès & Antolín s.c.
 info@teresantolin.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000
 ISSN: 1695-7709

EN VENDA A:

Albelda
 Estanc Conchita
Calaceit
 Papereria Abàs
El Torricó
 Llibreria Pilarín
Fraga
 Llibreria Badia i Llibreria Cabrera
Girona
 Llibreria Les Voltes
Lleida
 Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
 Papereria González
Reus
 Llibreria Gaudí
Saldí
 Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla
Saragossa
 Papeleria Germinal. C/ Sepulcro, 21
Tamarit
 Estanc Patrino
Tortosa
 Llibreria El Temple
Vall-de-roures
 Llibreria Serret

Un error imperdonable d'ATV

La televisió pública aragonesa, Aragó Televisió (ATV) va organitzar un debat sobre la realitat trilingüe de la nostra comunitat autònoma per mirar d'explicar a l'audiència l'abast real de la Llei de Llengües aprovada a les Corts d'Aragó el 17 de desembre de l'any passat. Però, pels seus errors de plantejament, el canal autòmic va aconseguir justament l'efecte contrari: la conclusió que es va poder extreure de la cadència, agra i tensa disputa entre polítics, filòlegs i periodistes és que semblava com si encara no s'hagués aprovat la 'Llei per a l'Ús, Protecció i Promoció de les llengües pròpies d'Aragó'. Com si tot l'esforç realitzat per disposar d'una eina legal prevista a l'Estatut d'Autonomia aragonès, després de 27 anys sense aconseguir aquest propòsit, no hagués servit de res.

ATV va plantejar un debat de tres quarts d'hora amb set contertulians, més la periodista moderadora. Massa protagonistes per a tan curt espai de temps. Aquest va ser el primer error. El segon, la forma d'elecció de les persones convidades al debat. El divendres anterior es va demanar a diferents associacions i col·lectius aragonesos que nomenessin representants per al debat. Però el dilluns, la vigília del debat, es va comunicar a aquests grups la modificació «del format» del programa per la qual cosa dos periodistes substituirien als representants de les associacions, que quedaven, així, excloses del debat.

Es van apuntar per parlar davant les càmeres tres polítics: Juan José Vázquez, viceconseller d'Educació, Cultura i Esport de la DGA (PSOE), Eloy Suárez (PP) i Maria Herrero (PAR), dos filòlegs: Javier Giral i Francho Nagore, ambdós de la Universitat de Saragossa, i dos periodis-

tes: Jaume Armengol (*El Periódico d'Aragó*) i Concha Monserrat (Cadena SER). Una combinació que va resultar tan explosiva com ineficaç. Els periodistes, igual que els filòlegs, tenen molt a dir sobre aquesta qüestió, a més de tot el dret a opinar. Però, millor per separat, que barrejats amb els polítics perquè, en aquest cas, com va passar el 12 de gener, el resultat pot ser un batibull desconcertant per al més assabentat dels telespectadors.

Però el més indignant d'aquesta història va ser la inadmissible exclusió de les associacions culturals i lingüístiques. Els col·lectius agrupats en 'Iniciativa Cultural de la Franja' no només tenen dret a mostrar el seu treball de tants anys davant les càmeres d'una televisió pública sinó que de cap manera han de consentir que se'ls exclogui per qualsevol que sigui el motiu d'un debat públic en el qual s'analitza, precisament, l'essència del seu treball, la que dona sentit a la seva mateixa existència.

És cert que en no poques ocasions resulta ingrat participar en debats amb determinats individus i col·lectius defensors de tesis oposades. I és comprensible que certes persones s'estimen més callar que polemitzar. No obstant, els inconvenients que es puguen presentar, per molestos que siguin, no semblen motiu suficient per a eludir la compareixença davant els mitjans de comunicació o acceptar ser exclosos d'aquest tipus de debats, en un món dominat pel poder d'aquests mitjans. Afortunadament les nostres associacions disposen dels seus propis instruments informatius i divulgatius, com *Temps de Franja*. Però tenim el dret, i la necessitat, en aquests moments, de trencar el tancat cercle dels nostres propis canals informatius i estar presents, per iniciativa pròpia o quan se'ns ofereixque l'oportunitat, en tots els escenaris dels mitjans posats a l'abast per la societat actual.

s u m a r i

2

Editorial

3

Salutació del director
Cartes dels lectors

4

El Matarranya

7

El Baix Cinca

10

Entrevista

Juan José Vázquez Casabona,
Vice-conseller de Cultura,
Educació i Turisme

14

La Llitera i la Ribagorça

15

Tema del mes

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Opinió:

Una Llei per a fer Aragó

salutació del director

Des d'ací volem donar la benvinguda a un seguit de nous col·laboradors que venen a aportar aires frescs a aquesta ja quasi veterana publicació. Em refereixo a persones com el catedràtic emèrit de la Universitat de Barcelona, Vicent de Melchor, resident a Fórnsols, que inaugura la seua columna «*Vanitas Vanitatis*», o a Ramon Mur, de Bellmunt, aquest més conegut entre nosaltres, que obri la seua nova secció «Lo raspall». O la flamant guanyadora del Premi «Guillem Nicolau» de 2009, Marta Momblant, que s'estrena amb una Galeria de Personatges sorgits de les entranyes de les seues terres de Besoit. A tos ells i als que vulguen seguir el seu camí, benvinguts a aquestes pàgines.

Bé, i la Llei? El 30 de gener va entrar oficialment en vigor. Jo encara no he notat cap terratrèmol ni estremiment, ni negatiu ni positiu. És evident que les masses franjolines no s'han bolcat a les portes d'Ajuntaments, jutjats, comarques, Justícia i delegacions del Govern a presentar escrits en català i retolacions bilingües arreu. Per això penso que les associacions hauríem d'organitzar alguna mena de campanya per a fomentar l'ús ciutadà d'aquests i d'altres drets lingüístics.

Tant de bo que la Llei se'ns quede curta aviat, sobrepassada per l'ús i abús dels recursos que ara permet. Però em temo que falta un tros per a que això arribe.

Màrio Sasot

cartes dels lectors

Josep Perera i J. M. Pons Brualla

En el número del novembre passat de *TdF* el lector que signava Unke Hiera (= Un que hi era) informava en aquesta mateixa secció sobre l'actual situació vital d'en Josep Perera, de Castellonroi, i d'en Josep-Manel Pons i Brualla, de Benavarri. Doncs bé, atès que estic redactant lentament un breu diccionari d'escriptura i escriptors contemporanis en català a l'Aragó, estic especialment interessat en completar les entrades que hi dedico a aquests dos activistes en favor de la cultura catalana a l'Aragó. De moment només hi he pogut anotar «**Perera Boix, Josep** –nascut a Castellonroi–, activista cultural resident a Terrassa, promotor i col·laborador de *Desperta ferro!*» i «**Pons Brualla, Josep Manuel** –nascut a Lleida–, activista cultural en els anys setanta i vuitanta del segle passat amb orígens familiars a Benavarri –on resideix–; col·laborador a *Desperta ferro!* i *Batecs*.» En el fons del que es tracta és de mirar de completar (a la manera de l'entrada d'una altra persona que, en especial, en la segona meitat de la dècada del setanta del segle passat, es troba en el despertar de les comarques catalanòfones d'Aragó: «**Mauri Gràcia, Josep** (Barcelona, 1932), amb pares de Casserres del Castell, activista cultural, ha estat redactor ocasional de *Desperta ferro!* i *Temps de Franja* i ha col·laborat en l'anuari *Cinga*.») les entrades que, sens dubte, es mereixen aquests dos activistes ribagorçans –en sentit ample– tan destacats en els les dècades del setanta i vuitanta del segle XX. Per tant, agrairé tota informació (lloc i data de

naixement i publicacions i col·laboracions en premsa, principalment) d'en Josep Perera i d'en Josep Manuel Pons Brualla. Qui vulga ajudar a completar aquestes entrades ho pot fer en l'adreça electrònica besecri@hotmail.com, o bé al telèfon 93 453 53 75.

Esteve Betrià

Algunes puntualitzacions

En el número 91 de *Temps de Franja* vaig poder llegir com el senyor Trenc, en el seu article dedicat als béns de la Franja, assumia algunes afirmacions i propostes que al seu dia vaig fer en aquestes mateixes planes, mitjançant l'article titulat «Una polèmica falsa i enverinada», entre les quals la instauració d'un museu per a aquests béns a la mateixa Franja, regit per una fundació en representació de les dos parts en litigi. Celebro que se n'haja fet ressò, cosa que demostra que les meues paraules no han caigut en el buit i poden servir de base per a futures actuacions; prova d'això és l'airada i fora de lloc reacció de Fatás, una persona de llarga trajectòria anticatalanista i «rancièdumbre» –només cal acudir a les hemeroteques per a comprovar-ho. Malgrat tot, haig de lamentar que el senyor Trenc haja reproduït paràgrafs sencers de l'article que vaig escriure referit a la qüestió i no en cite l'origen. Sincerament –i sense acritud–, crec que és el mínim que es pot demanar...

Joaquim Torrent i Blanch

La festa de Sant Antoni, reconeguda d'interès turístic arreu de la comarca

■ Carles Sancho

La festa de Sant Antoni ha obtingut enguany el reconeixement per part del govern autonòmic de Festa d'Interès Turístic d'Aragó. Una fita aconseguida al Matarranya per la tasca de recuperació que es va iniciar en la dècada dels vuitanta paral·lelament a la constitució de les associacions culturals locals i comarcals. Una dècada més tard es van publicar articles

i llibres que recuperaven i divulgaven els elements festius tradicionals i populars. Salvador Palomar i Montsant Fonts publicaren *La festa de Sant Antoni al Matarranya*, Antonio Beltrán recollí a la Portellada l'obra de teatre popular *Las tentaciones de San Antonio Abad* i *Lo Molinar 1* dedicà un apartat sencer a la Santantonada. Durant aquests últims 30 anys s'ha recuperat la figura de les diableres i la seua bigarrada vestimenta a la Freixneda, la Torre i Vall-de-roures i la representació de les temptacions del sant a la Portellada. La festa s'ha mantingut malgrat que els animals de llaurança, principal element de la tradició, han estat substituïts per la maquinària agrícola. Algunes viles han incorporat nous actes en la festa com és el cas de la in-

roducció dels jocs tradicionals a Beseit o els correfocs de la Portellada. Altres viles tenen elements singulars com l'esquellada dels menuts a Torredarques. Només la recitació dels ditxos al sant a la plaça del poble a cavall d'un animal s'ha anat perdent a poc a poc excepte a Vall-de-roures per la perseverança del Bitxo. A totes les viles la foguera i la rostida, la missa, el pa beneït, l'exposició del sant i l'oferta són els actes que més es repeteixen. La festa va a càrrec dels quintos, de les comissions de festes o dels ajuntaments i només alguna vila, com en el cas de Vall-de-roures, encara es nomenen, seguint la tradició, majordoms i majordomes com a promotors dels actes festius per a honorar el sant.

Per a commemorar la concessió de la Festa d'Interès Turístic la Comarca del Matarranya ha editat un opuscle per a divulgar la festa de Sant Antoni en el territori, una excel·lent iniciativa per a reforçar la valoració de la tradició i impulsar el turisme cultural.

Per a commemorar la concessió de la Festa d'Interès Turístic la Comarca del Matarranya ha editat un opuscle per a divulgar la festa de Sant Antoni en el territori, una excel·lent iniciativa per a reforçar la valoració de la tradició i impulsar el turisme cultural.

Música Tradicional del Matarranya

■ Carles Sancho

Música Tradicional del Matarranya és el títol del CD enregistrat per l'agrupació musical Corals del Matarranya. En la recopilació de temes apareixen catorze cançons populars i dos composicions que, a través dels recitals de les corals, ja formen part del repertori matarranyenc, són dos poemes musicats de l'escriptor pena-rogi Desideri Lombarte: «Riu, riu la perdiu» i «Elles». Les cançons han estat interpretades per totes les agrupacions que formen part del col·lectiu Corals del Matarranya: Coral Thymiatèrion i Grupo Kinèssis de Calceit, Cor de Cambra de Beseit, Coral Fran-

cisco Turull de Queretes, Coral San Miguel de Valljunquera, Coral de Massalió i Coral de la Freixneda. Els temes interpretats la major part han estat harmonitzades per grans compositors que ha rebut la Menció Honorífica Miguel de Aguilar que, precisament, es concedeix anualment en la celebració de les trobades musicals de l'agrupació. En altres temes l'harmonització ha anat a càrrec de les mateixes directores de les corals Margarita Celma i Beatriz Barceló. Escoltar les cançons que sempre havíem sentit ara interpretades per un conjunt de veus tan ben complementades i diri-

gides és un goig que eleva la nostra música tradicional i popular a una categoria artística extraordinària. El recull és molt heterogeni. Cançons de bres, de ronda, de festa, de jota, de joc, de ball... Esperem que les Corals del Matarranya segueixen per molts anys interpretant la nostra música arreu del territori i ens represente dignament fora de la comarca. I que aquest cançoner tradicional tingue noves aportacions i s'amplie amb nous temes, amb l'enregistrament de nous CD, per a continuar recuperant i divulgant una part molt important del nostre patrimoni cultural.

L'ESMOLET

Visca el Messenger (i el Facebook, etc)!

El títol no indica la meua addicció a aquestes eines de comunicació. De fet, el Messenger ni sé com funciona, i del Facebook en sóc usuari mandrós. En canvi ma filla gran (15) sí que n'és experta, i els fa anar en paral·lel sempre que pot –o sigui, quan la deixem.

El meu «visca!» és per un fenomen que he observat entre els adolescents matarranyencs. El domini del català escrit d'aquest jovent –sobre tot si, com ma filla, sempre han estudiat a Alcanyís– sol ser en el millor dels cassos baix. És la conseqüència de tota una vida d'escolarització exclusiva en castellà. Tanmateix, la llengua oral en les seues relacions –al contrari que a Barcelona, vés per on– ha continuat sent el català. La comunicació a través d'aquestes aplicacions i xarxes socials es fa en un registre que prima la immediatesa i deixa de banda formalismes i convencions. Una mena d'oralitat teclejada. Això porta a prescindir de qualsevol norma ortogràfica, a sintetitzar al màxim cada paraula o expressió. Resultat? Com no cal estar verificant a cada moment si això està ben o mal escrit, es comuniquen en la mateixa llengua que parlen. A mi, que els pocs SMS que envio solen dur fins i tot accents, em feia mal als ulls aquesta escriptura escapaçada. Però vaig pensar que si els meus pares haguéssin tingut el Messenger, enlloc d'escriure's «Querido Ramón» s'haguéssin pogut teclejar un «km stas wpo?».

Carles Terès

Atemptat contra Andreu Piquer

Andreu Piquer i Arrufat (Fórnols, 1711-Madrid, 1772) segueix en una estàtua de pedra davant la façana principal de la Facultat de Medicina de Saragossa. Té la cama esquerra muntada i creuada sobre la dreta. Doncs bé, fa uns dies va despertar sense peu esquerre perquè li havien amputat l'extremitat esquerra per sota del genoll.

Algú es va haver d'enfilat amb no poc esforç fins a l'escultura per arrencar d'arrel mig panxell al metge reial de Ferran VI i Carles III, l'únic pensador espanyol digne de menció del segle de les llums, el XVIII. Almenys, així ho pensava José Ortega y Gasset. Segur que el bàrbar que va atemptar contra la figura recordatòria de Piquer té poques llums i és probable que pensi que a Fórnols, on va néixer Piquer, no es parla català.

Per cert, a Piquer, que va estudiar medicina a la Universitat de València, se'l té en moltes enciclopèdies i llibres d'història per «cirurgià, pensador i escriptor» de moltes lletres «VALENCIÀ» sense que ningú, que jo sàpiga, hagi protestat per tan injusta usurpació d'un personatge històric.

Aquí tenen el PP i també el PAR, estimulats per la FACAO, una bona ocasió per a presentar a les Corts una iniciativa en contra de l'injustificat valencianisme de Piquer. Tot i que tampoc estaria de més que primer es cuidessin de proposar que es prenguin mesures contra qui o els qui li han amputat la cama. No és descartable que els bàrbars autors d'aquest atemptat siguin saragossans, aragonesos i baturros de soca-rel.

Ramon Mur

El web d'ASCUMA, renovat

■ José Miguel Gràcia

Recentment hem actualitzat el web d'ASCUMA amb força continguts per donar a conèixer els objectius i els òrgans rector, així com les publicacions i les activitats que desenvolupem normalment. Animem el lector a que entri a www.ascuma.org i doni un passeig per tot el web. Com veureu conté diverses pàgines, segons es pot veure a les pestanyes de capçalera

i a la part dreta del web: NOTÍCIES, posts referits a l'associació com reunions, presentacions de llibres, actes culturals, etc.; ASCUMA, on s'explica qui som i què fem; BOTTIGA, a més de ser un instrument de compra dels nostres llibres, és un veritable catàleg amb comentaris dels seus continguts; TdF, aquí hi estaran penjats tots els PDFs de la re-

vista *Temps de Franja*; DOC, hi figuren els PDFs dels documents que considerem importants per a l'associació; LLENGUA, apartat sobre les variants de la llengua al nostre territori i anotacions històriques; AUTORS, aquí haurien d'estar tots els socis que han publicat algun llibre o escriuen amb certa freqüència en algun mitjà; DIV, la resta d'informacions a manera de miscel·lània. Com comprovareu, hi ha abundància de links que, segons pensem, enriqueixen i faciliten el contingut.

Encara resten punts que necessiten alguna millora, però en general el web conté tot allò que ens havíem proposat.

Agrairíem qualsevol comentari o indicació –de ben segur se'ns hauran passat errors en diversos racons del web– per a millorar-lo i reavaluar-lo, dins de les nostres possibilitats.

Marta Momblant, Premi Guillem Nicolau 2009

■ Carles Sancho

El passat més de desembre es va atorgar el Premi Guillem Nicolau 2009, que recaigué en l'escriptora barcelonina, però des de fa anys resident a Beseit, Marta Momblant Ribas per l'obra *La venta de l'hereva* «per les qualitats narratives i per ser un reflex de la vida rural d'un territori. Destaca l'especial protagonisme de la dona en el desenvolupament de la vida social i familiar» segons el jurat que concedí el guardó. Marta Momblant ha estat molt vinculada des de fa temps al món del teatre. Aquesta obra, com cada any, es publicarà properament en la col·lecció editada pel Govern d'Aragó «Literaturas de Aragón. Serie

en llengua catalana». El jurat d'enguany d'aquest premi ha estat format per Juli Micolau i Burgués, l'últim guanyador del guardó, Carme Alcover i Pinós, Màrio Sasot Escuer, Susanna Barquín Castan, Susana Maria Antolí Tello i Ramon Miranda Torres.

La mateixa escriptora acaba de publicar una obra de teatre titulada *Fora de temps, fora de joc*, el segon volum de la nova col·lecció «Lo Trinquet» editada per l'Institut de Estudios Turoleses. L'autora, des del gener, ha entrat a formar part del col·lectiu de columnistes en català 'Lo cresol' que publica els seus textos cada dissabte al *Diario de Teruel*.

Braulio Foz: un amic dels catalans

Entre 1862 i 1864, en plena Renaixença, el polígraf matarranyenc Braulio Foz escriví dos articles i un discurs avui pràcticament oblidats. Foz és conegut sobretot per la seua novel·la *Vida de Pedro Saputo* (1844) i per la seua vertent de periodista liberal –en canvi, és molt poc recordat per la seua faceta d'amic dels catalans. A les seues acaballes conegué a Barcelona l'escriptor i polític Víctor Balaguer, que li obrí les portes de la *Revista de Catalunya* i dels Jocs Florals. La imbricació cultural, lingüística i emocional entre intel·lectuals catalanoparlants d'Aragó i de Catalunya no és pas cosa recent. En el núm. 14 de la *Revista* (1862) Foz publicà un elogi de la Renaixença literària; i en el núm. 17 (1864) una apologia del català; aquí, Foz hi proposà una divisió dels dialectes del català, un dels quals, «el literano», comprén precisament l'actual Franja d'Aragó, des de «los pueblos entre el Cinca y el Segre» fins a «varios pueblos de la Tierra Baja» – i entre estos últims Fórnsols, la vila d'on ere fill. Entremig (1863) acceptà presidir els V Jocs Florals de Barcelona i en el seu discurs, en català, es pronuncià ferventment per l'agermanament entre aragonesos i catalans. És possible que a la Biblioteca-Museu Balaguer, de Vilanova i la Geltrú, es tròbon més elements sobre este precursor catalandofil aragonès.

Vicent de Melchor

Premis Vila de Pena-roja

■ Redacció

El VI premi de Relats curts Maties Pallarès de la vila de Pena-roja, en castellà o català, dotat amb 300 euros i 250 euros per a la primera i segona obra premiades, s'ha declarat desert aquest any.

Pel que fa al VI de Pintura Desideri Lombarte, dotat amb 800 euros, de les tretze obres presentades, la guanyadora ha estat Susana Sancho Beltrán, amb l'obra «Roma».

A la dreta, l'obra «Fardell» de José Miguel Gracia, que va quedar finalista

L'IES de Casp no preveu oferir català per la falta de demanda

■ Marta Azanza

L'IES Mar de Aragón no preveu oferir l'assignatura optativa de català fins que no se'ls faci constar «de manera oficial» la demanda d'aquest tipus de classes per part dels alumnes i de les seves famílies, tal com va assegurar el director del centre, Domingo Fillola.

Fillola considera que actualment no existeix tal petició per part dels estudiants. Sí que hi és a la veïna Maella, també dependent d'aquest centre, on s'hi va implantar recentment la llengua catalana com a assignatura optativa.

No obstant això, la instauració d'aquesta assignatura a les aules és optativa, tal i com recull la llei de Llengües d'Aragó. De fet, segons van informar

fonts de la conselleria d'Educació del Govern d'Aragó, «cap centre escolar està obligat a incloure en el currículum acadèmic una assignatura que no demanen els seus estudiants». La direcció de l'IES Mar de Aragón comparteix el contingut de la llei i és per això que valoren aquesta assignatura com «una optativa més», que s'implantarà «quan respongui als interessos dels alumnes».

En el cas que hi hagi demanda, l'optativa no es podria incloure fins al curs 2011-2012, «després d'estudiar tots els passos i seguir els rígids protocols». A més, els primers alumnes als que aniria dirigit serien els alumnes del primer cicle de l'ESO, «igual que es fa

amb el francès», perquè és necessari «un mínim nivell per cursar a batxillerat».

En concret, Fillola va puntualitzar que la manca de demanda respon al fet que «els batxillers i les famílies estan pensant més en la universitat que a parlar català».

Una web bilingüe. La llei de Llengües també està afectant a la comarca saragossana, que ha anunciat que en les pròximes setmanes s'estudiarà la possibilitat de modificar a la web comarcal la denominació d'aragonès oriental pel de català. Segons el president de la institució, Javier Sagarra, per fer-ho «es necessita abans que aprovin el reglament» que ho contempli, cosa que «no té data establerta».

A aquesta afirmació, el president comarcal va afegir que la institució «farà el que marqui la llei». No obstant això, fins llavors, «es potenciarà el castellà que és la llengua que ens uneix i amb la que ens entenem tots», va ressaltar Sagarra.

Aquesta mesura respon a una proposta del grup Chunta Aragonesista i que va efectuar un dels seus membres en l'últim ple comarcal.

SUBSCRIU-T'HI
978 85 15 21
tempsdefranja@telefonica.net

TV3 arriba a Fraga també per TDT

■ Carme Tarragó

El passat dia 15 de gener, el repetidor de Fraga va començar a emetre la senyal dels quatre canals de la televisió autonòmica de Catalunya a través de la Televisió Digital Terrestre (TDT). Aquests quatre canals són: TV3, canal 33, 3/24 i el canal Internacional.

D'aquesta manera, Fraga es converteix en una de les primeres ciutats de la Franja que es beneficia de l'acord entre la Generalitat de Catalunya i el Govern d'Aragó, com també de les seves respectives corporacions de radio i televisió. Un acord que permet la reciprocitat entre els canals autonòmics catalans i aragonesos. Per tal de poder fer efectives aquestes emissions, s'estan instal·lat un total de 40 repetidors en l'Aragó Oriental. Per a què la població fragatina pogués rebre la progra-

mació catalana, s'han instal·lat els equips necessaris, a la zona, per a la recepció d'aquesta programació en digital. D'aquesta manera, des del repetidor de Fraga es cobreix tota la localitat. Però, a més a més, ha fet falta que l'Ajuntament de Fraga hagi autoritzat a l'empresa Aragón Telecom la utilització de les instal·lacions municipals, per tal d'aconseguir la recepció dels quatre canals catalans.

Aquesta recepció, fins i tot, s'ha produït abans de l'apagada analògica a la zona, ja que es va iniciar dilluns 18 de gener a la comarca del Baix Cinca, concretament als repetidors de Fraga, Torrent i Mequinensa i va finalitzar el dia 21 de gener, amb l'apagada del repetidor d'Alpicat.

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca va mostrar en un co-

Repetidors de TV de Fraga

municat la seua satisfacció per l'acord i agraf als milers de firmants dels seus manifestos de petició d'aquest dret a veure TV en Català el seu suport. Convergència Democràtica de la Franja, per la seua banda, va anunciar el passat novembre la

seua adhesió a la Iniciativa Legislativa popular que pretenia fer arribar al Congrés de Ministres la recollida de cinc-centes mil firmes per a debatre un projecte de llei que permetés l'emissió dels canals de TV3 a la Franja.

Poesía para llevar. Leer juntos poesía, un projecte iniciat al IES Baix Cinca

■ Julio Moreno

«Poesía para llevar» és una activitat de foment de la lectura de poesia que es va posar en marxa a la Biblioteca de l'IES Bajo Cinca de Fraga el curs 2001-2002. Consisteix en l'aparició setmanal d'un poema, numerat i sempre amb el mateix format, que es pot

recollir a la Biblioteca i fer-ne la col·lecció «amb tapes».

Els poemes triats són generalment de poesia actual i de temàtiques i autors propers als joves, tant en castellà com en català, i almenys un en aragonès cada any. Així s'han editat poemes de

Mario Benedetti, Miquel Martí i Pol, Anchel Conte, Jaime Gil de Biedma, Joan Brossa, Roger Wolfe, David González, Manuel Forcano, Desideri Lombarte, Hèctor Moret, M. Mercè Marçal, Antonio Machado, Joan Margarit, Vicente Gallego, Francisco de Quevedo, Josep Maria San Martín...

El curs 2008-2009 l'experiència es van estendre als IES José Mor de Fuentes, de Monsó, i La Azucarera, de Saragossa, amb professorat que hi havia participat activament a Fraga els anys anteriors, i el curs 2009-2010 s'han incorporat els IES Sierra de San Quílez, de Binéfar, El Portillo, de Saragossa, Hermanos Argensola, de Barbastro i Valle del Guadalupe, de Calanda.

Els set instituts editen conjuntament el «col·leccionable» amb poemes que seleccionen per torn cada setmana, a més de fer altres activitats, també de forma simultània, com ara el «Poeta del mes», el manteniment del blog comú www.poesia-para-llevar.blogspot.com/ o un concurs literari de poesia.

La novetat del nou curs, és que els participants s'han compromès a implicar a les famílies en l'experiència, de manera que pares i fills comparteixin lectures i activitats. A més de fer servir els materials com a lectures als diversos grups de lectura «Leer juntos» dels instituts de Fraga des de principi de curs, el Projecte ha estat presentat a les famílies de l'alumnat a Ballobar i Saidí.

L'ermita de Sant Salvador de Torrent, enllumenada

■ Carme Tarragó

Ermita de Sant Salvador de Torrent

Torrent de Cinca ja està ultimant els darrers detalls per a posar en marxa la il·luminació de l'ermita Sant Salvador, ja que, en aquests moments, es troba en període de proves, per tal de verificar el correcte funcionament. Aquest període es va iniciar amb l'encesa de l'enllu-

menat el passat dia 24 de desembre per la nit. Des d'aleshores, s'ha establert que cada divendres, dissabte i diumenge, la il·luminació de l'ermita es posi en marxa, automàticament, en pondre's el sol i fins a les 12 de la nit, gràcies a la instal·lació d'un programador que detecta la

llum del dia.

Es tracta d'una actuació que s'emmarca dins del Pla Provincial d'Obres de la Diputació Provincial d'Osca (DPH) i l'Ajuntament de Torrent. Concretament, es troba dins de la tercera fase d'enllumenat públic, on també s'inclourà, en

un futur, l'actuació que es durà a terme per tal d'incorporar la il·luminació al campanar del municipi. Una fase que aporta un pressupost de 85.000 euros.

Per la seva part, Mario Roca, delegat de serveis de l'Ajuntament de Torrent, explica que se sent molt content i satisfet, ja que des de ben lluny, tant si vens des de Saragossa, com si vens de Lleida, es pot veure l'ermita de Sant Salvador, per la nit, gràcies a aquest enllumenat.

L'ermita va pertànyer als frares de l'Ordre Calzada de la Santíssima Trinitat, construït a partir d'una antiga ermita d'origen romànic i que, al llarg dels segles, s'ha anat transformant fins a arribar al seu estat actual. L'any 1994, es va posar en marxa un projecte de restauració que consistia en la consolidació dels murs, la col·locació d'una nova coberta i l'habilitació per al seu culte de cada una de les sis capelles laterals.

RUBEN MORELL

Sant Antoni estrena a Saidí l'ermita renovada

■ Màrio Sasot

Amb l'habitual gran afluència de públic i una important representació institucional civil i religiosa es va celebrar el 17 de gener a la vila del ruquet i el llantaïm la tradicional romeria a l'ermita de Sant Antoni de Saidí, que lluí una nova imatge després de dos anys d'una intensa i encertada restauració.

Per a celebrar la missa en el renovat recinte va vindre el bisbe d'Osca, Jesús Sanz Montes, i per a promocionar aquesta festa des del punt de vista turístic, va encapçalar la comitiva civil de la processó, acompanyant l'alcalde de Saidí, Teresa Font, lo viceconseller de

Turisme del govern aragonès, Javier Callizo.

Abans de partir cap a l'ermita, la plaça de Missa estava rebotida de gent amb les carrosses de les penyes i dels «quintos» engalanades per a l'ocasió i representant els temes més diversos i distants des del punt de vista geogràfic i bioclimàtic; des d'un gelador igloo, passant per un càlid carnaval brasiler, el popular ninot de Disney Bob Esponja, pirates del Carib, formigues atòmiques, etc. La preparació de les carrosses cada any mostra més cura, esforç i il·lusió per part dels grups participants.

ELENA CEBRIAN

La populosa romeria va estar en tot moment amenitzada i acompanyada per una xaranga composta per músics provinents de tota la ribera del Cinca.

L'ermita presentava un aspecte esplendorós amb un nou

sostre de fusta i un cor fet del mateix material, ocupat per los membres de la coral del poble que amenitzaren amb els seus cànctics la cerimònia religiosa.

Al final es va repartir l'esperat «pa beneit» i tots ban baix contents cap a casa.

Polèmica en l'autorització de la central tèrmica de Mequinensa

■ **Carme Tarragó**

El departament d'Indústria, Comerç i Turisme del Govern d'Aragó va publicar, el passat 11 de gener de 2010, en el Butlletí Oficial d'Aragó (BOA), l'autorització i aprovació del projecte d'execució de la central tèrmica d'escombrera que es pretén construir a Mequinensa. Es tracta de la darrera autorització necessària per a poder dur a terme la construcció d'aquesta instal·lació.

Tot aquest procés administratiu, la plataforma «Salvem lo Territori» l'ha definit com a 'poc transparent'. Qualifica d'inadequat el procediment que s'ha dut a terme per concedir aquesta autorització administrativa al projecte de central tèrmica de

carbó d'escombra. Expliquen que Indústria no ha respost a les alegacions contràries al projecte i que no ha concedit, en cap cas, el tràmit d'audiència prèvia que permet pronunciar-se sobre la proposta de resolució d'un expedient, abans que aquest es faci públic. Un tràmit que es considera com l'última oportunitat de poder influir sobre el projecte i que està reconegut per la Llei de

Procediment Administratiu.

A més a més, des de «Salvem lo Territori» també consideren que el projecte que ha estudiat el departament d'Indústria, Comerç i Turisme del Govern d'Aragó per tal d'atorgar aquesta autorització, no ha variat del que va utilitzar l'Institut Aragonès de Gestió Ambiental (INAGA) per al procés d'autorització ambiental integrada, durant el pas-

sat mes de juny de l'any 2005, tot i que des d'aleshores, han sorgit nous informes que mostren l'impacte ambiental sobre la zona i les variacions en les circumstàncies socioeconòmiques del sector.

Per tots aquests motius, «Salvem lo Territori» farà arribar un recurs de reposició i si aquest no fa efecte, abordaran la situació via judicial.

ESTAMPES RIBERENQUES

3 i 3 no fan 6

■ **Pep Labat**

3 i 3 no fan 6. Almenys a Fraga, no del tot. I m'explico. Fa uns quants anys, quan la selecció de bàsquet d'Espanya va aconseguir arribar a la final de no sé quin campionat, lo nostre regidor de noves tecnologies –no dubto que en tota la bona voluntat de món– va considerar que el partit era d'interès general i com solament el passaven a la Sexta (televisió que solament veien una minoria) va sacrificar el canal 33 per un dia per l'esmentada cadena. El cas és que aquell dia vaig rebre nombroses trucades d'amics, coneguts i de no tant amics, ni tant coneguts, preguntant si sabia què estava passant. De fet, molts d'ells, cosa que no puc confirmar, me van dir que també havien trucat a l'ajuntament amb la intenció de demanar explicacions. I tot això per un canal que en teoria no està pensat per un públic ampli! Avui me pregunto, anys més tard, com haguessin reaccionat els 2.000 ciutadans que van firmar les instàncies demanant a l'alcalde una solució per al tema de la TV3, Canal 33, Super 3 i 3/24 si arribat el dia 12 de gener ja no els haguessin sintonitzat? No esperava una revolució ni cap manifestació, però, pel que dedueixo de la gran quantitat de gent que em preguntava pel carrer, si hagués passat, hagués rebut moltes trucades. I aquell dia, solament els hagués pogut dir, que nosaltres, els de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca IEA –i em consta que altres entitats també– vam fer el que vam poder, i que a partir d'aquell moment, el tema hagués passat per

PEP LABAT

renovar contractes o no ja que els ciutadans, afortunadament, cada quatre anys tenim en les nostres mans la possibilitat de dipositar o no la nostra confiança en una sèrie d'agrupacions polítiques, i en aquesta legislatura, tothom sap qui governa a Fraga i qui a Saragossa.

Però sembla que al final aquesta pel·lícula ha tingut un final feliç. Les nostres institucions han actuat correctament i han atès les 1.700 peticions que l'IEBC va entrar a l'ajuntament demanant el mateix (una mitjana de 7 diàries, inclosos los dissabtes i diumenges des de l'inici de la campanya el 23 d'abril): s'ha arribat a un acord amb Catalunya per a que puguem seguir, després de 25 anys, gaudint d'una televisió en la nostra llengua. I és que els nostres representants haurien d'escoltar allò que els ciutadans demanen, sempre que sigui raonable i seriós, encara que sembla estrany, com en aquell cas, que 3 i 3 no feien 6.

Juan José Vázquez Casabona, Viceconseller d'Educació, Cultura i Esp

«El consens social està present en cada

Entrevistem al Viceconseller Vázquez pocs dies abans de Nadal, quan encara se sentien els ressos dels debats del Ple de les Corts on es va aprovar la Llei de Llengües el 17 de desembre.

Pregunta. Per fi, després d'un llarg i sinuós procés, s'ha aprovat una Llei de Protecció i Promoció de les Llengües d'Aragó en la redacció tècnica de la qual, va tenir a veure bastant el seu Departament. Podria explicar-nos alguns avatars en el procés de redacció de la Llei?

Resposta. La Llei d'Ús, Protecció i Promoció de les Llengües Pròpies d'Aragó ha tingut un llarg recorregut en el seu procés d'elaboració: no menys de tres esborranys o avantprojectes en els darrers dotze anys i, curiosament, cada un d'ells promogut per un conseller de Cultura d'un partit diferent: el de Vicente Bielza, conseller d'un Departament del PP, el de Javier Callizo, del PAR, i, finalment, el d'Eva Almunia, del Partit Socialista. Al llarg d'aquests projectes es pot analitzar com ha variat l'actitud d'alguns d'aquests partits cap a les nostres llengües pròpies: potser l'avantprojecte que més s'acostava a un tractament teòric d'oficialitat era el de Vicente Bielza. Malgrat que deixava grans buits en les relacions del ciutadà amb l'Administració, avui seria considerat com a radical. I estava promogut per un govern PP-PAR, presidit per Santiago Lanzuela! L'avantprojecte de Javier Callizo presentava algunes dificultats per a la seva tramitació: d'una banda, els Serveis Jurídics de la DGA van apreciar algunes qüestions susceptibles de ser qualificades de inconstitucionals i, sobretot, deixava tota la

responsabilitat del desenvolupament de la Llei, dins l'àmbit municipal, als Ajuntaments. L'esborrany que va elaborar el Departament dirigit per Eva Almunia, en la redacció del qual hi vaig participar activament, va tenir en compte com a antecedents els anteriors avantprojectes i, sobretot, les nombroses al·legacions que en el procés d'informació pública va tenir el text de Callizo. No saltres, al compartir en el mateix Departament les competències de Patrimoni Cultural, Cultura i Educació teníem al nostre abast els progressos que en aquestes matèries havia protagonitzat el Govern d'Aragó, fonamentalment en l'ensenyament de les llengües pròpies a les nostres aules, és a dir, teníem un coneixement molt proper de la realitat i una contínua relació amb el més viu del teixit lingüístic de la nostra Comunitat: els parlants patrimonials i les associacions culturals i educatives.

P. Perquè han hagut de passar quasi deu anys per aprovar-se aquest tercer projecte?

R. Aquell esborrany, que es va sotmetre a informe jurídic i comptava amb un avanç de memòria econòmica, com era prescriptiu per tractar-se d'un Projecte de Llei, va patir diversos avatars: en primer lloc, el nivell de confrontació sobre assumptes patrimonials entre els governs d'Aragó i Catalunya. Més tard, el procés de reforma de l'Estatut d'Aragó exigia esperar la redacció definitiva de l'article 7, que regulava aquesta qüestió. Finalment, les discrepàncies sobre part de l'articulat entre els dos partits que configuren el Govern de la Comunitat van convertir el que seria Projecte de llei en Proposició de Llei a ini-

ciativa del Partit Socialista. Penso que tant la Proposició de llei presentada com el text final de la Llei aprovada recullen molts aspectes dels avantprojectes anteriors: los continguts de la majoria de les al·legacions presentades al text de Callizo, l'esperit del dictamen de les Corts d'Aragó de 1997 i, sobretot, la recerca d'un consens social, que és possible amb aquesta Llei perquè està present en cada un dels seus principis.

P. Com valora el conjunt de l'articulat aprovat? Considera que els terminis d'execució que es contemplen en la Llei són realistes?

R. La Llei aprovada permet afrontar la solució dels problemes més greus que afecten les nostres llengües pròpies, inserides en uns territoris amb característiques molt comunes a la nostra Comunitat: la dispersió territorial i el procés d'envelliment de la nostra població. D'una banda, garanteix per llei el que s'ha fet fins ara per voluntat política dels diferents governs: l'ensenyament de les llengües pròpies i el seu tractament patrimonial. S'avança, de manera substancial, en el reconeixement social i el seu ús entre els ciutadans i les administracions. Per últim, però no menys important, es reconeixen els drets lingüístics dels que han nascut parlant i sentint parlar l'aragonès o el català com a llengua materna. Aquest és l'aspecte fonamental de la Llei: el reconeixement dels drets lingüístics d'una part considerable d'aragonesos, uns drets que adquireixen cada dia més importància en el futur de les nostres societats, cada cop més globalitzades, però cada vegada més plurals.

Els terminis de compliment

de la Llei, fruit d'una negociació parlamentària, no són opinables, sinó que han de ser respectats, posant a la seva disposició els recursos humans necessaris per al seu compliment. No dubto que es compliran escrupolosament.

P. Hi ha qui diu que, més que una Llei de Llengües, aquesta és una Llei de Modalitats Lingüístiques per la quantitat de voltes que ix al text aquest terme.

R. La Llei busca un necessari equilibri entre la conservació de les modalitats lingüístiques locals, com a riquesa patrimonial i com a forma quotidiana d'expressió dels parlants, i la normalització de les dues llengües, imprescindible per al seu ensenyament, dignificació i transmissió generacional. En aquest sentit, és molt diferent la

---

«Els terminis de compliments de la Llei no són opinables, s'han de complir»

---

situació de la llengua catalana i la llengua aragonesa: el català que es parla a Aragó no presenta problemes de normativització i aquest equilibri al que em referia és fàcil d'assolir. En el cas de l'aragonès, el procés ha de ser necessàriament més lent, més delicat, buscant sempre el major consens i donant la major importància a la conservació de les formes patrimonials actualment existents. Tot això obligarà a una interpretació més flexible dels terminis pel que fa a l'aplicació a l'aragonès d'alguns dels articles de la Llei.

P. La Llei preveu la creació

ports de la DGA

«Escú dels principis de la Llei de Llengües»

d'un òrgan administratiu que s'ocupi de la política lingüística de la comunitat? Quines seran les seves línies mestres d'actuació, les seves actuacions prioritàries i com haurà d'estructurar a grans trets?

«No hem de caure en la temptació de fer de les llengües un factor identitati»

R. La Llei preveu la creació d'una figura de caràcter administratiu, encarregada, segons la Disposició Addicional Cinquena, de «l'aplicació de les previsions contingudes en aquesta Llei i, en particular, per al seguiment dels ensenyaments de les llengües pròpies», que ha de constituir-se en un termini de sis mesos amb personal tècnic especialitzat i domini de les llengües pròpies. Aquest òrgan, en un primer moment, té la tasca d'impulsar la creació d'altres entitats, com

lo Consell Superior de les Llengües, les Acadèmies, pròpiament encarregades d'una tasca més específicament lingüística. Quan aquestes entitats estiguin creades, aquest primer òrgan tindrà una funció estrictament tècnica i administrativa, sense que això signifiqui restar-li importància.

P. Podria valorar l'aparició dels altres dos organismes

R. El Consell Superior de les Llengües d'Aragó és un organisme original i sense precedents en altres comunitats, ja que Aragó és l'únic territori trilingüe, i necessita, per això, d'un instrument capaç de moure's en el complex entramat de tres llengües, coincidents fins i tot en algun punt de la Comunitat. La Llei li dona la major importància formal –li dedica tot un capítol, el III, cinc articles i una disposició transitòria–, així com en el fons, ja que li atorga significatives funcions de política lingüística, encara que no de normativització, al separar amb claredat els àmbits de la política lingüística i l'autoritat científica lingüística,

MARIO SASOT

que correspondria a les Acadèmies. La configuració d'aquest organisme serà una representació de la diversitat lingüística de la nostra Comunitat i una mostra de la capacitat de consens entre els diversos sectors

que la nostra Llei estableix. La constitució de les Acadèmies trigarà pràcticament un any i no és arriscat preveure que poden seguir processos diferents: l'Acadèmia Aragonesa del Català pot adoptar unes normes científiques de referència amb més facilitat que l'Acadèmia de la Llengua Aragonesa, que ha d'iniciar tot un camí de normativització sense altres referències, molt estimables per cert, que el treball desenvolupat en aquests vint anys per les diferents associacions de defensa d'aquesta llengua.

P. Quines feines prioritàries esperen al Consell Superior i a les Acadèmies?

R. Les prioritats del Consell seran, sens dubte, elaborar l'informe previ a la declaració de les zones d'utilització de cada una de les llengües, punt cru-

UN ESPERIT PACIENT FORJAT A LA CLANDESTINITAT

D'orígens familiars a les Altes Cinco Villas (Luesia), Juan José Vázquez Casabona. va nèixer lo 30 d'abril de 1950 a Saragossa. Diplomant en Ciències de la Informació; va realitzar també estudis de Sociologia i de Gestió Cultural. Professionalment, ha estat professor de Sociologia, tècnic d'investigació de mercats, investigador en matèria de psiquiatria i salut mental i, des de 1981, tècnic cultural de l'Ajuntament de Saragossa. Va ser director de l'Àrea de Cultura, Turisme i Esports de la Diputació de Saragossa entre 1987 i 1991.

Des dels anys 70 va militar en la clandestinitat al Partit Comunista d'Espanya, on va ocupar diferents responsabilitats orgàniques fins a 1982. L'any 1985 ingressà en el PSOE. Com a membre d'aquest partit va ser regidor de l'Ajuntament de Saragossa des de 1999 fins 2001.

Incorporat després a tasques de gestió a la D.G.A., va ser director general de Renovació Pedagògica del Departament d'Educació i Ciència des de 2001 fins a 2003, moment en què va ser nomenat Viceconseller d'Educació, Cultura i Esport, càrrec que ocupa en l'actualitat.

Des de molt jove va participar de forma activa en el moviment associatiu i cultural d'Aragó. Fundador i dirigent de diversos cineclubs, va ser un dels membres fundadors de la revista *Andalán*, on hi col·laborà a les pàgines de cultura i com a crític cinematogràfic. En altres llibres i assajos de caràcter científic, va escriure juntament amb Luis Ballabriga el llibre *La cançó popular aragonesa* i va ser membre del Consell de Direcció de Alcrudo Editor.

continua a la pàgina següent>>

Albert Ràfols Casamada

El 17 de desembre va morir el pintor i poeta Albert Ràfols Casamada. Estava casat amb la pintora Maria Girona i en la dècada dels 70, junts, compraren una casa a Calaceit. Des d'un primer moment es van enamorar de la població i l'Albert en l'obra en prosa *L'escorça dels dies: fulls de dietari 1975, 1977* relata la restauració i la posada en marxa de la casa.

En una de les darreres exposicions, el cronista es va atrevir a escriure unes ratlles sobre la seva obra. Serveixin aquestes com homenatge:

La perfecció i el saber de l'experiència

Parlar de Ràfols Casamada és parlar del mestre. Del mestre com a pedagog i del mestre en sentit de perfecció. La vocació de pedagog, desenvolupada al llarg dels anys, en què el portà a dirigir escoles de disseny com Eina i Elisava es manifesta i desprèn en admirar les seves obres. El mestre, en sentit de perfecció, es tasta i paladeja en contemplar i gaudir de la bellesa de les seves pintures.

Contemplar aquestes superfícies perfectament pintades, on s'interrelacionen els colors blaus amb els grocs, els ocres o grisos amb els negres i roses i sobre els que apareixen signes, suggeriments d'objectes i elements naturals sobre espais que els fan agafar vida i que desperten en l'espectador un delit espiritual i un sentiment d'admiració. Tot això és, ni més ni menys, el que s'anomena bellesa.

En aquesta exposició, malgrat que el pintor ja assolit i passat els vuitanta, el seguim veient amb la seva vitalitat de sempre, inconformista, innovador, però a la vegada fidel a la seva línia, i, sobretot, el veiem més savi i reflexiu, fruit del treball i de l'experiència acumulada al llarg dels anys.

Joaquim Montclús

>>ve de la pàgina anterior. Entrevista a Juan José Vázquez

Juanjo Vázquez amb Nacho L. Susín i Óscar Latas

cial per al desenvolupament de la Llei, donat el seu caràcter territorial, i en segon lloc proposar les mesures de desenvolupament de l'ensenyament curricular de les llengües pròpies, ja que aquesta s'ha d'iniciar en el curs 2011-2012. Finalment, les acadèmies tindran com a prioritats, en un cas, fixar la referència científica de la llengua catalana, i en un altre, proposar un mètode de normativització consensuat entre les diferents modalitats de l'aragonès.

P. Considera que la normal aplicació de la Llei acabarà diluint els recels, suspicàcies exagerades que hi ha hagut des d'alguns sectors durant el procés de debat?

R. La Llei es fonamenta en una gran dosi de sentit comú: no fa altra cosa que reconèixer drets que es venen exercint ja des de fa vint anys i que mai han suscitat conflictes. D'altra banda, l'articulat de la Llei conté també una gran capacitat de generar consens.

R. La societat aragonesa, per la seva història, per la seva tradició, per la seva vocació de futur és tolerant i se sap fronterera entre territoris que poden presumir menys que nosaltres de la seva capacitat d'integrar les diferències. Caldrà explicar el que suposa de riquesa històrica mantenir un patrimoni de tres llengües, de fer d'aquesta distinció un motiu d'orgull. Tanmateix, no hem de caure en

la temptació de fer de la nostra política lingüística un factor identitari, el que donaria pàbul a posicions d'intolerància.

P. La Llei reconeix el paper de les entitats socials i recomana a les administracions establir relacions estables amb elles. Quin creu que ha de ser el paper d'aquestes entitats a partir d'ara?

«Les associacions han de ser un gran suport per al desenvolupament de la Llei»

R. Aquestes entitats han desenvolupat un paper del major mèrit en la conservació i normalització social de les nostres llengües. I, en molts d'aquests àmbits, han hagut de fer-ho tot. És ben cert que no sempre han estat soles: la seva tasca va servir de suport a la posada en marxa d'una política educativa que des del Govern s'ha dut a terme des de fa vint anys, les corporacions locals han estat un instrument fonamental per a aquesta desitjable normalització social. El desenvolupament de la Llei no suposa que el treball de les associacions culturals no segueixi sent necessari; senzillament, ha de ser més fàcil. Les associacions ja no hauran de suplir el treball d'altres instàncies de caràcter científic, organitzatiu, de conser-

«El treball de les associacions ha de ser, a partir d'ara, més fàcil»

vació del patrimoni, etc. Les associacions seguiran sent entitats que agrupin voluntàriament als ciutadans per a complir objectius específics a través de diversos instruments, entre ells la col·laboració amb les administracions públiques. Però han de seguir representant el més viu del teixit social i han de ser el major suport per al desenvolupament d'una bona part de les mesures d'aplicació de la Llei.

P. Un dels problemes que veiem des d'associacions com ICF és el caràcter voluntari de l'ensenyament de les llengües autòctones per considerar que es trobaran en desavantatge amb el castellà i la llengua estrangera, ambdues obligatòries en el currículum.

R. Ni el nostre Estatut d'Autonomia ni la Llei d'ús, protecció i promoció de les llengües pròpies permeten una altra consideració del seu ensenyament que la de la voluntarietat per als alumnes, encara que amb obligatorietat d'oferta per als centres educatius en els territoris concernits per la Llei I no crec que aquesta situació suposi un desavantatge per a la conservació, normalització i transmissió d'aquesta llengua en cada territori. Pensar que l'obligatorietat de l'ensenyament del català i l'aragonès és el fonament exclusiu de la seva conservació és no donar la importància social que ambdues llengües tenen. L'obligatorietat curricular del català i l'anglès, encara que requerís més d'altres precisions, ha de contemplar-se des d'un criteri exclusivament pedagògic.

Màrio Sasot

L'ESPURNEGALL

■ Natxo Sorolla

El mes de gener de 2010, sense massa repercussió mediàtica, és lo primer que transcorre amb la Llei de llengües aprovada. S'apunta que a la Llei de llengües li queda fer el camí més important: lo desenvolupament.

Lo sociolingüista Albert Branchadell publica a El Periódico de Catalunya un article on compara la política lingüística d'Aragó i Catalunya: «És interessant contrastar els drets lingüístics de les 2.000 persones que parlen habitualment aranès a Catalunya amb els de les més de 30.000 que parlen català a l'Aragó. A l'Aragó (...) només es podran dirigir en català a l'Administració a les «zones d'utilització històrica predominant» d'aquesta llengua. Els 2.000 parlants habi-

tuals de l'aranès, en canvi, comptaran amb uns drets lingüístics (...) «arreu de Catalunya». Al Govern d'Iglesias no se li ha acudit publicar la llei (...) en les llengües pròpies de l'Aragó.»

De fet, tot i l'aprovació de la Llei, els drets lingüístics més bàsics es veuen sobrepassats pels responsables educatius locals: lo diari La Comarca destapava el cas de l'Institut de Casp, on el seu director limita les facilitats per a cursar l'assignatura optativa de català manifestant que «los bachilleres y las familias están pensando más en la universidad que en hablar catalán».

En el camp dels mitjans de comunicació, l'Ajuntament de Fraga (PP) assegurava la recepció de TV3 en analògic en la

transició digital, donats els retards dels acords autonòmics per a integrar les cadenes en català. Al Matarranya començaven els primers problemes per a continuar rebent TV3. Per la seua part, en un model audiovisual diferent, CHA reclamava programes en català i aragonès a la ràdio i televisió aragoneses.

En l'afer dels béns religiosos de la Franja, el bisbat de Lleida es reconeixia propietari dels mateixos, tot i haver defensat anteriorment propietat «aragonesa». Per la seua banda, els dos advocats que pretenen representar «interessos aragonesos», entre els quals sobreix lo reconegut opositor al patrimoni lingüístic Hipólito Gómez de las Rocas, s'han interposat unes querelles

mútues per desavinences.

En el creixent conflicte entre Aragó i Catalunya, del qual la Franja n'és patidora, Barcelona anunciava este mes que s'enfrontarà a la candidatura Saragossa-Jaca per als Jocs Olímpics d'Hivern. L'alcalde de Saragossa anunciava al de Barcelona que no està invitat a la seua ciutat i que «si gana Barcelona serán los Juegos de la nación de Cataluña. En el caso de Zaragoza, los Juegos serán de la nación española.»

TOT ENSENYANT LES DENTS

Cuore Matto

■ Ramon Sistac

Matto da legare. Boig «per lligar», boig com un llum de ganxo. Amb un look i un tupè propis d'un autèntic spaghetti-Elvis, el cantant Little Tony, fill de la Sereníssima República de San Marino (en coneixíeu algú?) omplia de cascavells el cap de les jovenetes europees amb el ritme sincopat de la cançó i amb uns moviments coitals de malucs que avui fan riure. Tota una imatge del festival de Sanremo de 1967 que podem recuperar gràcies al You Tube, autèntic *baúl de los recuerdos* on trobo també la memòria de la meua infantesa.

I és que el *cuore matto* no és ni més ni menys que el *corassón loco* del bolero. Associem al cap la raó i l'enteniment, i al cor l'instint i el sentiment. Un lloc comú a totes els cultures tan vell i arrelat que fa que fins i tot representem el sentiment amorós amb una icona: un cor roig que, vés a saber per què, té forma de castanya. De fet, no està pas tan mal pensat. Si la responsabilitat de l'impuls amatori (sexual, perquè ens entenguem) es reparteix si fa no fa a parts iguals entre el cervell i els baixos (mireu si en sé, de parlar fi), és lògic que n'utilitzem com a símbol el motoret que tenim situat a mig camí. Una bona pensada que ha fet fortuna al llarg de la història i que no penso pas discutir, que l'anatomia tampoc no és el meu fort.

I el cas és que avui no vull parlar ni de sexe, ni d'anatomia, ni de cardiologia ni, encara menys, del festival de Sanremo. A hores d'ara, crec que ja és prou evident que estic pensant en la nova llei

d'ús, protecció i promoció de les llengües pròpies d'Aragó. Penso que, ni que siga d'ofici, tinc l'obligació de dir-hi la meua, atès que tothom ho fa i que jo mateix, en algun altre moment i circumstància, ja ho he fet. Tant és així que fins i tot havia arribat a afirmar, escèptic de mena com sóc, que, si finalment s'arribava a fer esta llei, em menjaria el meu escepticisme amb patates. Doncs bé: ja ho he fet (però sense trumfes, que estic a dieta). Ho dic pels amics que (amablement, tot s'ha de dir) em van estirar est estiu les orelles per un altre article on em declarava especialment descregut sobre el tema.

Doncs sí; el cap em diu una cosa i el cor una altra. Per una banda, sóc filòleg, dialectòleg, sociolingüista i, per damunt de tot, ferm partidari dels drets civils. Des d'est punt de vista i resumint, penso que la ciutadania espanyola encara no és igual per a tothom, i continuo tenint més drets reconeguts quan sóc a la província de Lleida que quan campo per la d'Osca, i els nostres veïns de la Vall d'Aran, per bé que són menys, se n'ixen prou més bé que nosaltres, amb vegueria o sense. Però per altra banda el cor (i alguna neurona dissident també) em diu que el país encara està tocat de franquisme i que així estava el pati, que tot plegat ha representat l'aplicació d'una gran dosi de realisme i que no hi havia cap més alternativa, per desgràcia, que això o no res. I no tinc pas per què amagar que sento una gran alegria de veure aconseguit un cert reconeixement (encara que siga tan tímida!) d'una realitat que sempre havia estat negada, i felicito de tot cor els que ho han aconseguit; com a mínim els que ho han volgut sincerament i han hagut d'empassar-se molta fel. Ara, en tot cas, ja està fet, i el que cal és estar-hi amatents perquè s'aplique fins a l'última coma l'article quart (*Derechos lingüísticos*), consolidant tot plegat perquè ningú no pugui fer mai marxa enrere. I les trumfes, que se les menge un altre, que jo ja he engolit la meua ració.

Més de dues-centes persones es manifestaren a Areny contra l'autopista elèctrica

■ Carles Barrull

Els actes programats el passat diumenge 17 de gener a Areny per la Plataforma Unitària contra l'Autopista Elèctrica van tindre un complet èxit tant pel que fa a l'afluència de públic com pel perfecte compliment dels objectius que es perseguen, especialment, la informació al públic assistent i als nombrosos conductors que, atenent a les peticions dels organitzadors, es van aturar amablement per a informar-se d'aquest conflicte.

En efecte, una mica més de dues-centes persones responien aquell matí a la convocatòria de manifestació de la Plataforma contra els projectes de Red Eléctrica de España d'augmentar la capacitat de transport de la línia d'alta tensió Foradada del Toscar-Pobla de Segur i d'establir una Autopista Elèctrica de 400.000 V.

CARLES BARRULL

entre Penyalba, Montsó i Isona.

En un ambient no tan festiu com s'havia programat (a causa de la trista notícia de la defunció el dia d'abans d'un nen en la veïna localitat de Berganui, que ha tenyit de dol al municipi d'Areny i que va aconsellar suprimir l'acompanya-

ment musical previst) els actes es van desenvolupar tal com s'esperava amb la confecció d'un mural, pintat col·lectivament, la instal·lació d'uns panells informatius que despertaren l'interès dels assistents, els quals pogueren també signar contra els projectes de RE-ESA i adquirir les samarretes

de la Plataforma elaborades per a l'acte, i el repartiment dels díptics confeccionats per a aquesta jornada, entre els assistents i els conductors que discorrien per la N-230.

Al final del matí es llegí el manifest fundacional de la Plataforma i després es va tallar la carretera durant uns minuts, en senyal de protesta al crit de «Més informació, menys alta tensió», davant la presència intimidadora de la Guàrdia Civil.

Després dels actes reivindicatius els assistents van gaudir d'una paella elaborada durant el matí per l'equip organitzador.

Uns dies abans, el 12 de gener, l'eurodiputat de CiU Ramon Tremosa, a instàncies de CDF, va preguntar al Parlament de Brussel·les sobre les directrius mediambientals i de salut en relació a aquest projecte d'autopista elèctrica.

La llengua que es parla

■ Josefina Motis

Pot ser molt interessant, l'origen, o el saber com s'ha anat configurant la modalitat de català que es parla a la zona Oriental d'Aragó o Franja de Ponent tocant a Catalunya.

El que passa és que avui per avui, al segle XX, els nostres avantpassats dels immediats segles anteriors i nosaltres,

— Hem après que en aquesta zona de transició —on s'hauria de valorar la pluralitat de tenir característiques d'un costat i del altre—, es parla el Català Occidental amb algunes paraules castellanes i aragoneses i sons molt personals.

— Que les llengües parlades no son rígides, tenen moltíssims variants; en aquesta zona

cada poble té unes particularitats que fan que es conegue, per la parla, d'on som.

— I que les maneres de parlar evolucionen amb el temps amb els canvis socials; com que ara hi ha més sentit comarcal que de poble tancat i es formen famílies de diferents pobles o comarques potser, amb el temps, les diferències locals no siguen tan evidents. Ara per ara, encara ho són.

En alguns pobles s'ha viscut amb força maduresa el reconeixement de la llengua i aprenentatge del català escrit, encara que sempre hi ha algú que prefereix dir que això es xapurreau. Per més espant, la FACAO intentava inventar-se

l'idioma *literano*, escrivint tal con pronunciem. Es podien veure curiositats tals con «...de chuñ de lañ novantacuatre», per exemple.

Sembla mentida que una cosa tan natural com reconèixer el que es parla a territoris d'una Comunitat, coste tant de reconèixer.

Les Institucions, la premsa i les persones capacitades per entendre una realitat tan senzilla han de treballar per fer-la habitual, acceptada, no per embolicar les coses i confondre més, com fan alguns.

Per això haurà costat tant el poder sortir a la llum la Llei de Llengües tal com ha quedat publicada, amb algunes ambi-

güitats, que es poden interpretar segons el corrent polític. I és per un temps d'aplicació a massa llarg termini.

El cas és que enhorabona als que l'han fet possible, perquè tal con estan les coses per la banda de l'Aragó més reaccionari, ha estat una negociació intel·ligent: haver de renunciar a petites parts per poder construir una totalitat acceptable. Les grans negociacions amb gent poc oberta sempre tenen aquesta estratègia.

Si es reconeix la llengua parlada, el català i l'aragonès, d'algunes parts del territori com a pròpia, no imposada, amb dret a ser apresada i reconeguda, és un bon pas.

Don José María, un mossèn peculiar

■ Joaquim Torrent

Aquesta passada tardor ha mort don José María Leminyana, un sacerdot controvertit i peculiar, que se significà en la lluita per la desmembració del bisbat de Lleida en benefici del de Barbastro i en els seus intents per portar els anomenats béns de la Franja a aquesta ciutat –paradoxalment des de Roda, la seu primigènia del bisbat, i després de vuit-cents anys d’unitat. De fet, la seua figura s’ha magnificat d’una manera exagerada i ha sigut presentat com un gran lluitador contra «els pèrfids catalans», fins al punt de rebre condecoracions. La realitat, però, és molt més prosaica, ja que aquest home només va ser un peó manipulats des d’instàncies molt més altes, en una estratègia a llarg plaç en què els interessos polítics, juntament amb els interessos materials de determinada organització eclesiàstica, prevalien en detriment de les necessitats dels feligresos de la zona.

Centrem-nos, però, en don José Maria. Aquest nasqué a Barcelona, on els seus pares s’havien traslladat a fer de porters des d’Estadella –en una mostra més de la gran influència de la metròpoli barcelonina a les terres orientals de l’Aragó–, i on visqué fins als dotze anys, quan anà a viure a Estadella i va ser testimoni del tràgic assassinat del rector del poble, uns fets que impulsaren, com a reacció, la seua vocació sacerdotal. En plena postguerra estudià per a capellà al seminari de Lleida, i en aquesta diòcesi va iniciar la seua tasca pastoral, per a acabar jubillant-se com a rector de Roda d’Isàvena després d’haver-hi passat 30 anys. No deixa de ser curiosa la seua vinculació originària al món ca-

tanoparlant: la vila dels seus ancestres presenta una parla en què històricament el component lingüístic català ha sigut, com a mínim, molt destacat, du un cognom plenament de la Franja –i, a més, escrit amb «ny»–, naix i viu a Barcelona fins als dotze anys, es forma al seminari de Lleida... Amb tot i això, menysté i rebutja qualsevol cosa, llengua inclosa, que pugua fer olor de català...

Certament, la ment humana és molt complexa i pot produir reaccions sorprenents. Potser Leminyana associà la mort del rector d’Estadella a la influència revolucionària vinguda de Barcelona? Qui ho sap?... El que sembla clar és que la seua formació en un seminari en plena postguerra –i la posterior vinculació a un espai geogràfic molt limitat– no sembla la més adequada per a proporcionar una visió del món flexible i oberta. Per tant, si a un cert, i infundat, ressentiment, hi afegim una visió tancada i estàtica del món podrem comprendre moltes actituds i comportaments de Leminyana: la sobrevaloració de les pedres per damunt de les persones, la ignorància d’esdeveniments i lligams històrics, l’obsessió per un aragonesisme merament nominalista i de cartró pedra, l’obsessió per un malèvol enemic exterior únicament existent en la seua imaginació, o el menyspreu pel patrimoni cultural i lingüístic dels seus feligresos.

Tot i ser innegable que durant els 30 anys que exercí de capellà a Roda, i sovint amb les pròpies mans, contribuí a assegurar i restaurar la gran riquesa arquitectònica d’aquella redolada, caldria precisar que va actuar com qui compra un edifici d’origen medieval i se

Don José María acompanyant d’Eric el Belga.

l’arregla com a propietat particular sense plantejar-se els orígens ni qui el va construir, ni les relacions que pugua tindre amb altres edificacions de les mateixes característiques o amb altres expressions culturals, tot contemplant-lo d’una manera aïllada i descontextualitzada perquè no té els mecanismes interpretatius per a anar més enllà. Això exactament és el que va fer José María Leminyana des de Roda amb les meravelloses mostres d’art romànic de la Ribera d’Isàvena, les quals –malgrat ell– constitueixen, com va dir un dels màxims especialistes mundials en art romànic, el britànic Whitehill, un magnífic exponent del romànic llombard català; sense solució de continuïtat, per exemple, amb el romànic de la Vall de Boí. Un fet que no ens hauria d’estranyar, perquè, de la mateixa manera que aquestes terres del nord de la Franja –un dels bressols de la nostra llengua– formen part del domini lingüístic català, l’art romànic que s’hi desenvolupa té unes característiques molt semblants o iguals al de la

resta de les terres de parla catalana.

Evidentment, per a Leminyana l’art romànic de l’Isàvena era com una espècie de bolet que havia aparegut allí de manera aïllada. Quant a la parla pròpia d’aquells llogarrets, per a ell simplement –en una clara exhibició de menyspreu– no existia, ni l’emprava mai... Com a mostra tenim unes afirmacions en un opuscle d’Ibercaja dedicat a Roda, on diu que «en la zona se llegó a hablar lemosín» –si fa no fa, «una llengua rara i extingida»–, en referència a la dita: «Senyor d’Espés, si a Ovarra vas, no tornaràs pas»; reproduïda en l’esmentat opuscle i que al·ludeix al tràgic final d’aquest personatge, paral·lel al llegendari comte Arnau.

Tot el que hem dit de Leminyana no impedeix, però, que a nivell personal pogués ser un bon home i ajudés en cas de necessitat els fidels del seu arxiprestat. Unes accions que, malauradament, quedaven compensades negativament pels seus prejudicis i limitacions.

Descanse en pau.

Anna Freud

Nascuda a Viena el 3 de desembre de 1895 fou la sisena i última filla de Sigmund Freud i Martha Bernays. De caràcter aventurer i díscol dintre de l'ambient familiar i d'amics, encara que en públic era considerada com a tímida i reservada. El 1918 va començar a analitzar-se amb el seu pare fins el 1922 any que va ingressar a la Societat Psicoanalítica de Viena com psicoanalista de nens amb el treball titulat *Relació entre les fantasies de flagel·lació i somni diürn*. De Lou Andreas Salomé, a qui considerava com la «mare analista», va rebre ajuda important per l'esmentat treball.

Estudiosa de l'obra del seu pare, el 1925 és designada secretària de l'Institut Psicoanalític de Viena. Allí impulsà la formació del Kinderseminar, un seminari d'investigació sobre psicoanàlisi aplicat a la pedagogia i destinat a psicoanalistes, educadors i treballadors socials.

El 1937 s'inaugurà a Viena la guarderia Jackson, projecte que ella va dirigir. Després de la mort del seu pare, va emprendre la tasca d'organitzar residències per a nens evacuats i refugiats. La més destacada fou la Hampstead Child Therapy Clinic de Londres. A la dècada dels 50 fou membre del Consell Executiu de la IPA.

Va rebre distincions de l'Universitat de Viena, Columbia, Harvard i Frackfort.

Morí a Londres el 9 d'octubre de 1982.

Obres importants són: *El jo i els mecanismes de defensa*, *Psicoanàlisi del desenvolupament del nen i l'adolescent*, *Normalitat i patologia en la infància*.

M. Llop

Es celebra per primera vegada a Aragó el Dia Internacional en Memòria de les Víctimes de l'Holocaust

■ Carlos Serrano / Màrio Sasot

A iniciativa de Rolde d'Estudis Aragonesos i de l'Amical de Mauthausen i d'altres camps, el Palau de l'Aljaferia (seu de les Corts d'Aragó) va acollir el passat 27 de gener la primera celebració a Aragó del Dia Internacional en Memòria de les Víctimes de l'Holocaust.

Amb la sala de la Corona del Palau abarrotada de gent, que es va emocionar en nombroses ocasions al sentir i veure durant les dues hores que va durar l'acte testimonis colpidors, es va celebrar aquest homenatge a les víctimes del feixisme, que va estar presidit pel vicepresident de les Corts Miquel Àngel Lafuente. A més de les intervencions de representants de les entitats convocants (Vicente Piniella, president de REA, i Josep San Martín, delegat a Aragó de l'Amical) i de Juan José Generelo en nom del Programa *Amarga Memòria* del Govern

d'Aragó, es va projectar el documental *Aragonesos a l'infern dels camps de concentració* dirigit per Mirella R. Abrisqueta. El film recollia testimonis de diferents exiliats espanyols després de la guerra

civil que, quan l'ocupació alemanya a França, van ser deportats als camps de concentració de Mauthausen i Gusel. El muntatge, àgil i directe, amb la càmera saltant d'un personatge a l'altre segons els temes que es tractaven, no deixava respirar a l'espectador. Malgrat les misèries humanes i cruels penalitats que allà es denunciaven, sorprenia l'equanimitat, serenitat i falta d'odi de les víctimes entrevistades. A continuació es va donar pas a diverses in-

José Egea sobrevivent de Mauthausen

tervencions i lectures literàries en nom dels col·lectius que amb major crueltat van suportar la barbàrie nazi: el poble jueu, l'ètnia gitana, els i les homosexuals, i els republicans espanyols exiliats. Un d'aquests últims, supervivent de Mauthausen, José Egea, va desgranar davant els assistents la seva experiència i va insistir en la importància d'aquesta commemoració, especialment de cara a les generacions futures, per a la construcció d'un món millor.

Aladrada Edicions presenta la seua «Biblioteca de les Llengües d'Aragó» a Saragossa

■ Carlos Serrano

El passat 2 de febrer es va presentar la nova editorial Aladrada cultural amb una edició facsímil del *Diccionari Aragonès. Col·lecció de veus per a la seva formació*, i amb una recuperació de textos de l'hispanista francès Jean-Joseph Saroïhandy. Aquest va ser el primer acte públic celebrat a la capital aragonesa després de l'entrada en vigor de la Llei de Llengües.

En la presentació d'aquesta nova col·lecció van intervenir José Ignacio López Susín, representant d'Aladrada Edicions, i autor de l'edició i introducció del *Diccionari Aragonès*, Óscar Latas, autor de l'edició i estu-

di dels *Informes sobre l'aragonès i el català d'Aragó* i Juan José Vázquez, Viceconseller de Cultura del Departament d'Educació, Cultura i Esport del Govern d'Aragó.

Susín va anunciar la propera aparició d'un recull d'escrits sobre lingüística, etnografia i antropologia de Joaquín Costa, una anònima *Dissertació sobre la llengua aragonesa del segle XVIII* i uns textos d'Otín i Duaso, «obres que entren de ple en els objectius de la col·lecció de dignificar les nostres llengües minoritzades». Latas va insistir en la vigència actual del camí obert per Saroïhandy i en la transcendència dels seus es-

tudis que han servit de pauta a lingüistes posteriors com Franco Nagore i Artur Quintana. Per la seva banda, Juan José Vázquez va posar l'accent en la necessitat de dotar de contingut a la Llei de Llengües i de desenvolupar-la, explicant els primers passos que el govern està duent a terme per posar-la en marxa.

Els dos títols presentats han comptat amb el suport del Departament d'Educació, Cultura i Esport del Govern d'Aragó, a través de la Direcció General de Patrimoni Cultural, i (en el cas dels *Informes...* de Saroïhandy), amb participació de Premses Universitàries de Saragossa.

GALERIA DE PERSONATGES

Juan José Latorre

«El millor tenor de tots els temps ha estat Miguel Fleta»

■ Marta Momblant Ribas

Ell és Juan José.

Aquí com el veieu té només vuitanta dos anys.

Jo voldria rondar ara també la seva vuitantena perquè m'hagués agradat conèixer-lo de jove i de més jove encara, i haver estat al seu costat durant el munt de tràfecs humans que Juan José deu d'haver lliurat.

I n'ha sortit força indemne, perquè, veureu que de moltes, té una particularitat que cal destacar: La majoria de la gent, durant l'insomni –i tots sabem que no cal ser un vuitantè per a patir-ne– no tenim prou paciència per a cercar una solució original amb la que passar el temps més que recaragolar-nos pel llit; Juan José, no. Ell transforma les hores fosques en hores lúcides tot repassant mentalment els noms de totes les famílies de Beseit dels darrers quaranta anys.

És clar! Senzill, no?

Sabent això, no ens ha de sorprendre que sigui un dels homes amb més memòria de tot el poble. No tant sols pels noms... sinó també pels fets. Per les accions i per les gràcies. Com les d'ell, que en té moltes. Una, d'entre altres, que jo agraeixo i admiro particularment, és la seva facilitat de paraula. No, no dic que Juan José sigui un xerrameca...! Ans al contrari, més aviat que té el do de la comunicació. Un passet més enllà encara, té el do de l'encanteri de la comunicació. Ens deleix amb el seu bon humor i la seva perspectiva naturalment irònica, aquella que provoca el relativisme de les coses, de les coses humanes.

A ell hi hem anat acudint tots: si s'havia de pugnar per l'assumpte del *Bombeo*, es va comptar amb Juan José; si s'ha hagut d'escriure la placa històrica de l'aqüeducte, s'ha

trucat la porta de Juan José; si s'han de donar xerrades i classes extraordinàries d'agricultura a l'Institut de Vall-de-roures, s'ha fet baixar a Juan José... I ell, generós, tant ens parla, com ens escolta, com ens fa riure, com ens fa emocionar.

Juan José Latorre Llonga ha fet tota una vida a Beseit, per la seva agricultura, per la seva política i per la seva música: Per la terra perquè hi es nascut, pels assumptes públics, li venia d'estirp haver fet de conseller durant divuit anys, de Pèrit Municipal durant una trentena i suplent del Jutge de Pau durant un altres tants perquè el seu pare ja fou alcalde republicà en esclatar la Guerra Civil, i per l'art, instrumentista de tuba

des dels divuit a la que hi son deutors, per bons músics, els fills i els nets que el succeïxen. Sovint esmenta que el millor tenor de tots els temps ha estat l'Aragonès Miguel Fleta; tot seguit, coincidim amb el gust per la melodiosa veu de l'alfredo Kraus, i arribat a aquest punt ja me'l deixo, sota el sol tebi d'un altre hivern pel qual Juan José, amb només vuitanta dos anys, se'ns segueix passejant.

OPINIÓ

Una polèmica falsa i enverinada

■ Joaquim Torrent

Crec que tots estem d'acord que la qüestió dels «Béns de la Franja» no hauria de ser un *casus belli*. Malauradament, però, i sense entrar a valorar la part de justesa que puguin tenir les reclamacions que s'han fet des d'Aragó, cal convenir que es podien haver formulat d'una altra manera i sense les dosis de demagògia que s'han fet servir. En realitat aquesta qüestió no ha estat més que un pretext, una cortina de fum, utilitzada molt hàbilment per tal de desviar l'atenció dels ciutadans de qüestions mot més importants que els afecten en el seu dia a dia, però sense la mateixa càrrega passional. Sempre resulta molt més rendible atribuir tots els mals a un malèvol i tòpic enemic que encarar-se amb la complexa realitat i analitzar detingudament tots els «què» i «perquè». Com a mínim, és un exercici d'una gran irresponsabilitat, que pot tenir conseqüències imprevisibles i desagradables per a tothom.

Es tracta d'un contenciós viciat ja des del principi, que s'inicia amb els desitjos de l'Opus d'aconseguir un bisbat a la seva mida. I quin millor, sinó, que el de Barbastre, pàtria natal de don Josemaría? I, a més, una presa fàcil, ja que estava en un estat bastant vegetatiu. D'aquí tota la història de l'annexió de les parròquies dependents de la diòcesi de Lleida, amb l'inestimable ajut de la jerarquia eclesiàstica espan-

yola i del Vaticà, la secular política anticatalana del qual arrenca des de la mateixa edat mitjana. Evidentment, la guinda final de tot el procés seria endur-se «els béns» a Barbastre, l'anomenada impròpiament «retrocessió», mot que no correspon en absolut a la realitat, ja que el fet d'anar a parar a Barbastre implica que per primer cop en vuitcents anys seran traslladats d'un lloc catalanoparlant a un lloc castellanoparlant.

I mira que en seria, de fàcil, la solució!: Si hi hagués una voluntat de concòrdia l'assumpte ja s'hauria resolt, amb la instauració d'un museu a qualsevol localitat de la Franja, regit per una fundació amb representació de totes les parts en litigi. Perquè en el fons els habitants de la Franja en són els veritables propietaris, per damunt de títols legals. Aquesta seria una solució que no hauria d'incomodar el bisbat de Lleida ni la majoria de catalans. De fet, les obres continuarien estant «a casa», de la mateixa manera que les despulles de Pompeu Fabra a Prada de Conflent també continuen estant «a casa» –com així ho entengué la seva família a l'hora del sepeli. Per tant, s'imposa apel·lar a la generositat i la bona voluntat de totes les parts, per damunt d'interferències alienes i finalitats inconfessables.

Amb diàleg i bona predisposició les solucions i l'entesa són possibles. Ara, si el que es pretén és entorpir les relacions entre comunitats veïnes acudint a demagògies i temors propis d'altres èpoques ja superades, amb la finalitat que certs polítics continuïn tallant el bacallà, mitjançant la manipulació d'allò que hauria de ser intocable, no avançarem gens, i restarem permanentment atrapats en el fangar de la incomprensió i els recels mutus. No ho hem de permetre.

Uns dies d'hivern a Mallorca

■ Carme Messeguer

Pluja fina la diada de Sant Esteve a l'illa. Dinem atapeïts en un restaurant de cuina casolana de Vilafranca de Bonany, a la Mallorca interior, entre mallorquins que es feliciten les festes, «Molt d'ains!», i forans amb poques ganes d'entaular conversa. «Sopa de Nadal» o «Arròs brut», «Porcella rostida» i «Gató amb gelat». L'omnipresència del porc a taula (en l'intens brou dels primers i com a rei absolut del segon) fa pensar en l'ostentació, per part dels cristians, d'un hàbit alimentari que la comunitat jueva, els xuetes, tenia prohibit per precepte religiós.

Breu estada a Alcúdia, la vila de murall medieval envoltada de traçalles entre les badies de Pollença i Alcúdia. Excursió en tren d'època a la vila de Sóller,

serra de Tramuntana enllà, que fins a la construcció del túnel homònim treia més suc d'exportar taronges a Marsella que a qualsevol altre punt insular o peninsular. Les influències exteriors hi van deixar preciosistes edificis modernistes, com l'església parroquial de Sant Bartomeu o el Banc de Sóller, creat amb les aportacions econòmiques dels emigrants a França i Amèrica, que confereixen a la plaça principal de la vila l'aire d'un escenari teatral.

George Sand va passar a l'illa l'hivern de 1838-1839 en companyia de Chopin, a la Cartoixa de Valldemossa, on es van fer portar el petit Pleyel del músic polonès. En el relat *Un hiver à Majorque* (1842), l'escriptora francesa recull les seues impressions sobre el viat-

ge a Mallorca: la bellesa del seu paisatge, «una de les regions més boniques de la terra», que s'enorgulleix d'haver descobert als pintors, i l'escassa hospitalitat i la desídia dels indígenes (autoritzats només a l'exportació del porc), que, cal dir-ho, no devien aprovar una dona que vestia d'home i miraven amb malifiança el malalt de tuberculosi.

A Palma, després de passejar vora la Catedral i el Palau de l'Almudaina, arribem a la Plaça des Mercadal, on hi ha instal·lat un pessebre de mesures considerables. Mirem de trobar-hi el caganer. En poca estona la plaça s'omple de gom a gom: la manifestació per la independència dels Països Catalans, ja tradicional en la data en què es commemora

l'arribada de Jaume I a Mallorca, es barreja amb la gentada que ultima les compres de l'any.

Darrer dia abans de tornar a casa. Fem la inexcusable visita a El Corte Inglés esperonats per les escales mecàniques de cíclic recorregut. Sense voler sentim una conversa entre dependenta i clienta: «I a quin nom diu que va fer l'encàrrec?» «A nom d'Antònia Font.»

SOM D'EIXE MÓN

Signes de la Llei

Francesc Ricart

El titular del número 92 de *TdF*, el primer des de la Llei, a sobre de la fotografia de les Corts aragoneses no m'ha deixat tranquil: *Bon Any i !Bona Llei!* El sentit em sembla clar: primer la nostra revista pareix que ens vol desitjar un bon any, sense estridències, amb els dos mots amb majúscules; en canvi, a sota, amb dos signes d'admiració, al principi i al final, la segona part del titular ja em fa patir pels efectes de la llei: això de l'admiració al principi i al final en una expressió de dos mots, és una norma tipogràfica nova de les noves autoritats que han d'emanar de l'articulat de la llei? O aquests signes ens volen avisar d'alguna cosa amagada...? Per acabar, la foto ensenya unes Corts amb poc públic a la zona pública i jo diria que no gaire entusiasta, on reconec poca gent, cosa atribuïble sens dubte a la meua ignorància perquè J.M. Becana, un dels qui he reconegut, en el seu article de *TdF* diu que s'hi van «retrobar molts dels que vam participar a la Declaració de Mequinensa al febrer de 1984». Al mateix text el Senador diu que és un pas més (la Llei) i no he sabut entendre cap a on va el pas, en quina direcció; el Senador de Fraga canta un pujalt de meravelles i no hi troba ni un sol inconvenient, ni el del retard de la Llei que ha arribat quan ja ens falten persones tan singulars com Desideri Lombarte, Teresa Jassà, Jesús Moncada, Josep Galan, Antoni Llerda...

És clar que hi ha qui, entre els quals m'hi compto, no estan tan cofois com l'amic Becana i no sabem veure-hi tantes gràcies,

a la Llei. En una cosa, tanmateix, sí que estic d'acord amb el seu article i és quan valora l'autoestima de la gent de la Franja que des d'ara podran sentir, en compartir la llengua catalana amb més dels set milions i mig de catalanoparlants de l'àmbit lingüístic català, allò que hi ha qui volem anomenar Països Catalans, un espai on viuen més de catorze milions de persones i el català és la llengua pròpia. Per cert, la llengua que ha estat convidada a *Expolangues*, una mena de fira i de festa que s'haurà celebrat la primera setmana de febrer a París al voltant de la riquesa lingüística del món. Com que el català n'és la llengua convidada, a la web hi apareixien els representants de tots els territoris que s'han sentit concernits (com diuen els francesos). A la web, hi apareix tothom llevat dels governs del País Valencià i l'Aragó els quals, sens dubte, no s'hi hauran sentit concernits; els primers ja en sabem el perquè, els de l'Aragó, imagino, perquè fins ara no constava enlloc que es parlava català a la seua administració. Potser per això, a la Maella de Pau Gargallo, a l'hora de cantar jotes se n'hi van sentir de tots colors llevat del de casa... M. Dolors Gimeno, no et queixes d'aquestes coses al director de *TdF* perquè encara no era vigent la Llei i aquests aragonesos són molt legals, dona!

I a partir d'ara? Com que, a curt termini, em temo que no serà fàcil veure el govern d'Aragó incorporat a l'Institut Ramon Llull, que és l'entitat que acull «tot el món català» a *Expolangues*, em permeto llançar la idea de mobilitzar els ciutadans de les poblacions de la Franja i demanar l'adhesió a l'Institut, com ja han fet poblacions com Morella, Gandia i d'altres «a títol municipal». La idea no té grans pretensions, i no demana signes d'admiració, però podria suposar un pas, aquest sí, en la direcció correcta, la de llaurar, navegar, respirar, etc. a favor de la llengua que ens significa en aquest món, des de molt abans que aparegués la Llei de llengües de l'Aragó.

Una llei per a fer Aragó

■ Miguel Martínez Tomey*

Aragó, com a país democràtic, ha estat massa anys sense acabar de fer. Per això m'atreveixo a dir que, amb l'aprovació i aplicació (confiem en què raonablement satisfactòria) de la Llei de Llengües, per fi anem a entrar tots els ciutadans, sigue quina sigue la nostra llengua materna, en la plena normalitat democràtica. És així, mal que els pese als que es van regirar incòmodes en les seves butaques en sentir que al nostre país es vulnerava un dret humà tan fonamental com el del reconeixement i ús de la pròpia llengua: a Aragó la transició democràtica no s'havia completat en aquesta qüestió essencial. Si aquest dret forma part del patrimoni que tot Estat democràtic ha d'assumir i aplicar per a ser degudament reconegut com a tal (com així és, segons prescriuen el Consell d'Europa i Nacions Unides), és inútil maquillar o disfressar descaradament una trista realitat que, en el pla dels drets humans, ha prolongat innecessàriament i irresponsable el règim lingüístic del franquisme sobre diverses desenes de milers de persones durant 27 miserables anys. Aquests anys

d'oportunitats perdudes han suposat un enorme cost: en aquest temps s'ha accelerat de manera alarmant el ritme de desaparició de l'aragonès, que a penes té ja gairebé enlloc reemplaçament generacional que el perpetui, d'altra banda, alguns han intentat crear una fractura dins la societat aragonesa a compte de mentir sobre la realitat de la nostra llengua catalana, assetjar als qui l'han defensat des de l'evidència filològica i el sentit comú i menysprear amb els seus insults als que la parlen.

Establir en la seva plenitud l'Estat de Dret és, sens dubte, la primera obligació que ha de complir amb el seu país qualsevol polític a l'hora d'instaurar un sistema democràtic. Per això Chunta Aragonesista ha treballat des de la seva creació en materialitzar aquest assoliment, entre diversos altres drets, i amb més raó a mesura que anava transcorrent el temps i es posposava successivament aquesta obligació. Queda (quedarà), doncs, esmenada aquesta mancança amb una llei que no és el punt d'arribada, sinó el de partida, però que ens permet començar a caminar, que no és

poc.

Però el comptar amb aquesta llei té una altra virtut que des de Chunta Aragonesista també valorem molt especialment: amb ella es van a acabar els pretexts dels que, tractant d'exportar a Aragó la seva tesi identitària («tal llengua parles, tal cosa ets») estranya a nosaltres, ja que no és aquella per la qual des de sempre els aragonesos s'han reconegut com a tals (fet històric, Dret propi i voluntat de ser), han aprofitat durant anys el nostre buit de política lingüística per a qüestionar l'aragonesitat de gent i de terres que mai en la Història han estat altra cosa que aragoneses.

Per sentit d'Estat, en aquestes comarques de l'Est d'Aragó que configuren la franja lingüística de la nostra llengua catalana, cal que proliferen a la vida pública i als mitjans de comunicació públics i privats, generals i locals, els programes i continguts en els que ens veiem reflectits i que traslladen la visió aragonesa del món i de les coses en català. Dit amb un exemple: és saludable trencar el monopoli televisiu de TV3 per als que volem veure televisió en la nostra llengua. Cal que els nostres valors, la nostra cultura i les nostres reflexions es comuniquen per a la nostra gent en aquesta llengua, aragonesa de soca-rel des de fa més de mil anys i que es diu català, amb les formes de parlar que ens són peculiars. Desterrats amb això miratges i enganyosos cants de sirena, el nostre veïnatge amb Catalunya serà entranyable des de la igualtat i des del respecte mutu. Les nostres fronteres, tan nítidament dibuixades com permeables, han estat sempre entre pobles germans.

*Secretari de Política Cultural, Identitat Nacional i Relacions Internacionals de Chunta Aragonesista

Amics

Entre totes aquelles persones que anem coneixent al llarg de la vida, de vegades, es presenten éssers amb els que connectem per algun filament invisible i, de vegades, sent tan diferents, amb aquesta petita unió s'aconsegueix una relació irrompible i perdurable.

La família és la imposició genètica, els companys de treball la inexcusable companyia inherent al lloc, els coneguts, el necessari tribut per una imprescindible vida social, però els amics, ells són els elegits, els que ens han fascinat amb la seva personalitat, els que ens han atrapat en una confortable xarxa.

Els amb les seves bogeries i les seves neures, i nosaltres, és clar, amb les nostres.

Hi ha els amics de sempre i els d'anada i tornada. Uns van quedar en el camí, altres ens acompanyen durant tot el viatge.

També hi ha els que recu-perem, extraviats en algun moment.

Amb els amics un dinar de dimarts pot ser una bona raó per suportar la resta d'una tediosa setmana.

És possible desdramatitzar una tragèdia o patir en companyia allò pel que no trobem cap consol.

Les relacions humanes són llunyanes a la perfecció, i les amistats tenen les seves fisures.

No sé si un amic és un tresor, però, ja que venim i ens n'anem sols, no està de més aconseguir un transcórrer habitat per un grapat de tipus amb qui sentir-se a gust.

Teresa Serrano

LOTrinquet

Instituto
de Estudios
Turoleses

COL·LECCIÓ LOTrinquet

L'Institut de Estudios Turoleses presenta una col·lecció en llengua catalana: Lo Trinquet, dedicada bàsicament a obres en català d'autors de Terol o que hi estan vinculats, així com també de temàtica turolenca de qualsevol autor. La col·lecció tindrà un ritme de publicació de dues obres l'any i es donaran prioritat als treballs de creació literària, però no només dels gèneres clàssics —narrativa, lírica i teatre— ans també de l'assaig en sentit ampli. L'Institut vol així contribuir amb veu pròpia al tan necessari estudi i foment de la llengua catalana a Terol i de la cultura aragonesa que conforma.

Instituto de Estudios Turoleses

Diputación
de Teruel